

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ ПРАВА ДОВІРЧОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ВИДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

PECULIARITIES OF THE INSTITUTE OF TRUST PROPERTY LAW AS A TYPE OF ENSURING THE PERFORMANCE OF OBLIGATIONS UNDER THE LEGISLATION OF UKRAINE

Уколова В.О., студентка III курсу
міжнародно-правового факультету

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Уколова Є.О., студентка III курсу

*Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена питанню, яке є новацією у цивільному законодавстві, – праву довірчої власності як виду забезпечення виконання зобов'язання. Воно походить із римського права та застосовується як у країнах романо-германської, так і в країнах англо-саксонської систем права. Слід зазначити, що саме Директива 2002/47/ЄС Європейського Парламенту і Ради Європейського Союзу врегулювала механізм передачі права власності у якості забезпечення зобов'язань, що відобразилося і в українському цивільному законодавстві. Цей інститут є вигідним як для однієї сторони (кредитора) з метою зменшення кількості випадків, за яких вони не можуть повернути грошові кошти, надані в борг боржнику, так і для іншої сторони (боржника) у зв'язку з пониженням процентних ставок за використання грошей.

Звернено увагу на строки, з простроченням яких у довірчого власника виникає право розпоряджатися переданим йому майном. Встановлені строки вважаються достатніми для довірчих засновників, оскільки вони дають шанс після закінчення строку виконання зобов'язання виконати його належним чином. Було зазначено про об'єкт довірчої власності, перелічено те, що не може ним вважатися (цінні папери та корпоративні права, а також продукція, плоди, доходи, одержані від використання об'єкта довірчої власності).

Наголошено на тому, що обов'язком кредитора є надання пропозиції боржнику обрати інший спосіб забезпечення виконання зобов'язання, окрім права довірчої власності. Існує перелік випадків, відповідно до яких довірчий власник повинен в обов'язковому порядку звернути стягнення на об'єкт довірчої власності, якщо інше не врегульовано договором про встановлення довірчої власності. Висвітлено правові наслідки припинення права довірчої власності, які полягають у переданні назад права власності на майно довірчому засновнику від довірчого власника після припинення основного зобов'язання, а також коли першому надається право на звернення до суду або до нотаріуса в разі невиконання другим цього обов'язку.

Зроблено висновок, що закріплення у Цивільному кодексі України інституту права довірчої власності як одного з видів забезпечення виконання зобов'язання є значним кроком для національного права, який передбачає як переваги, так і недоліки для кредиторів і боржників.

Ключові слова: зобов'язальне право, забезпечення виконання зобов'язання, траст, право довірчої власності, довірчий засновник, довірчий власник, стягнення, кредитор, боржник, кредитний договір.

The article deals with an issue that is a novation in civil law – trust property law as a type of ensuring the performance of obligations. It originates from Roman

law and is used in both the Romano-Germanic and Anglo-Saxon legal systems. It should be noted that it was Directive 2002/47 / EC of the European Parliament and of the Council of the European Union that regulated the mechanism of transfer of ownership as ensuring for obligations, and this was further reflected in Ukrainian civil law. This institution is beneficial both for one party (creditor) is to reduce the number of cases in which they can not return the money lent to the debtor, and for the other party (debtor) – is to reduce interest rates for the use of money.

Attention is paid to the terms over which the trustee has the right to dispose of the transferred property. The set deadlines are considered sufficient for the trust founders, as they give a chance after the expiration of the obligation to fulfill it properly. It was mentioned about the object of trust property, listed what can not be considered – securities and corporate rights, as well as products, fruits, income received from the use of the object of trust property.

It is emphasized that the obligation of the creditor is to make a proposal to the debtor to choose another way to ensure the performance of the obligation, except to trust property law. There is a list of cases according to which the trustee must obligatorily collect a penalty on the object of trust property, unless otherwise regulated by the contract on the establishment of trust property. The legal consequences of termination of trust property law, which consist in the transfer of ownership of property to the trust founder from the trust owner after the termination of the main obligation, and the former is given the right to go to court or notary in case of default.

It is concluded that the enshrinement in the Civil Code of Ukraine the institution of trust property law as one of the types of ensuring the performance of obligations is a significant step for national law, which provides both advantages and disadvantages for creditors and debtors.

Key words: contract law, ensuring the performance of obligations, trust, trust property law, trust founder, trust owner, penalty, creditor, obligor, loan agreement.

Останніми десятиліттями у цивільному законодавстві України відбулося чимало змін, які нині розширюють коло прав та обов'язків учасників цивільних правовідносин, удосконалюють правове регулювання певних інститутів та збагачують національне право загалом. Новелою останніх років стало розширення кола способів забезпечення виконання зобов'язання, де до вже традиційних мір стимулювання боржника (неустойка, порука, застава, гарантія, завдаток, притримання) було впроваджено інститут права довірчої власності.

Насамперед варто зазначити, що такий вид забезпечення зобов'язання відомий ще з часів римського при-

ватного права. Він знайшов своє закріплення у законодавствах зарубіжних країн як англо-американської (Англія, США, Мексика), так і романо-германської (Німеччина, Франція, Румунія, Швейцарія) систем права, а також у цивільному праві України.

Внаслідок рецепції римських приватноправових норм інститут права довірчої власності почав розвиватися в Англії, де отримав назву «трасти». Варто звернути увагу на існуючі відмінності між англо-американським і континентальним правами, у зв'язку з чим «трасти» істотно відрізняються від «фідуції». У першому випадку зміст інституту довірчої власності становлять правомоч-

ності суб'єктів стосовно переданого майна. Так, власник за загальним правом – довірчий власник, який має право на управління та розпорядження майном, власник за правом справедливості – бенефіціар, який отримує вигоду та доходи від управління цим майном.

На відміну від трастів, при фідучії «розщеплення» права власності не відбувається, оскільки в країнах континентального права воно розуміється як єдине та неподільне. При фідучії під час дії договору, який встановлює довірчу власність, існує лише один юридичний власник майна – довірчий власник [1, с. 285]. Тому вбачається за необхідне проаналізувати особливості інституту права довірчої власності в Україні як одного зі способів забезпечення виконання зобов'язання та встановити позитивні надбання іноземних держав з метою запозичення найкращого досвіду регулювання відповідних відносин з урахуванням специфіки національної системи права.

Питання права довірчої власності розглядалося у працях багатьох вчених (А.А. Гончарук, Є.О. Суханов, І.А. Тетеря, С.В. Решетило, К.В. Спиридонова, С.О. Сліпченко, Я.В. Нечваль, А.О. Рябчинська), утім особливостям інституту як способу забезпечення виконання зобов'язання було приділено не так багато уваги.

Визначення поняття довірчої власності у вітчизняній юридичній науці було сформульовано Р.А. Майдаником, який зазначав, що це – сукупність майнових відносин довірчого характеру, які виникають з підстав, передбачених законодавством, і реалізуються виключно в інтересах вигодонабувача трасту, за яким установник трасту передає довірчому власнику для формування трасту-фонду майно, яке належить установнику в силу права власності, з метою інвестиційного управління об'єктом трасту шляхом реалізації повноважень управління-відособлення у порядку та на умовах, визначених у декларації про трасти [2, с. 55].

Нині поняття «право довірчої власності» розглядається у науковій юридичній літературі насамперед як особливий вид права власності, яке виникає внаслідок закону або договору управління майном (ст. 316 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)), як вид забезпечення виконання зобов'язання. Останні зміни відбулися із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» (далі – Закон) 20 вересня 2019 року.

Різниця між довірчою власністю як видом права власності та довірчою власністю як видом забезпечення виконання зобов'язань полягає у тому, що перша не створює наслідків у вигляді припинення права власності на майно для його власника після передачі довірчому власнику, а друга передбачає припинення у довірчого засновника права власності на передане довірчому власнику майно на час повернення боргу: для рухомого майна – з моменту укладення договору, для нерухомого майна – з моменту реєстрації у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно. Ми пропонуємо розглянути право довірчої власності саме як вид забезпечення виконання зобов'язання із визначенням його правової природи, причин виникнення, механізму застосування, переваг і недоліків, припинення та впливу на цивільні правовідносини.

Важливою передумовою для можливості віднесення права довірчої власності до видів забезпечення виконання зобов'язання за цивільним правом України стало закріплення у Директиві 2002/47/ЄС Європейського Парламенту і Ради Європейського Союзу іншого, відмінного від правовідносин застави, механізму передачі права власності на річ як способу стимулювання боржника до належного виконання своїх обов'язків [3, п. 13]. Нині традиційні міри, встановлені у національному законодавстві, не відповідають сучасним реаліям правозастосовної практики та бурхливому розвитку суспільних відносин, зокрема у сфері кредитування, тому не дозволяють забез-

печити ефективний захист прав їх учасників [4]. Стосовно кредиторів це може бути зменшення кількості випадків, за яких вони не можуть повернути грошові кошти, надані в борг боржнику, а щодо боржників – це пониження процентних ставок за використання грошей. Тому кредитори зобов'язані надавати боржникам вибір стосовно виду забезпечення виконання зобов'язання, наприклад застосування замість довірчої власності застави.

У ст. 597¹ ЦК України зазначається, що за договором про встановлення довірчої власності одна сторона (довірчий засновник) передає майно другій стороні (довірчому власнику) на праві довірчої власності для забезпечення зобов'язання боржника за кредитним договором, договором позики. Право довірчої власності як спосіб забезпечення виконання зобов'язань є різновидом права власності на майно, за яким кредитор, який отримав майно у довірчу власність (довірчий власник), не має права самостійно відчужувати таке майно, крім як для звернення стягнення на нього, а також викупу його для суспільних потреб у порядку, встановленому законом [5].

Довірчий власник не може розпоряджатися майном довірчого засновника, поки другий не прострочить виконання кредитного зобов'язання більше, ніж на 20 календарних днів, а якщо його частини – більше, ніж на 30 календарних днів. На нашу думку, такі строки є достатніми та справедливими для боржників, довірчих засновників, оскільки вони дають можливість навіть після закінчення строку виконання зобов'язання виконати його належним чином. Тому це можна вважати привабливою нагодою для зазначених вище осіб.

Варто звернути увагу на особливості застосування досліджуваного способу забезпечення виконання зобов'язання. Так, право довірчої власності має здійснюватися за основним зобов'язанням, яке встановлюється у кредитному договорі або договорі позики. Відповідно для укладання такого правовичину необхідним вважається дотримання письмової форми, а у випадку передачі нерухомого майна – обов'язкового нотаріального посвідчення.

Об'єктом правовідносин довірчої власності відповідно до ст. 597² ЦК України є майно, яке може бути відчужено і на яке може бути звернено стягнення, при цьому об'єктом не можуть бути цінні папери та корпоративні права. Режим довірчої власності не поширюється на плоди, продукцію та доходи, одержані від використання об'єкта довірчої власності, якщо інше не зазначено у договорі про встановлення довірчої власності [5].

На кредитора покладається обов'язок до моменту видачі кредиту (позики), що забезпечується переданням у довірчу власність нерухомого майна, запропонувати боржнику інші способи забезпечення виконання зобов'язання. Цікавість пов'язана з тим, що нині в законі не уточнюється, у якій формі має здійснюватися така пропозиція. В подальшому це може призвести до оскарження договору та визнання його недійсним. Отже, для уникнення таких ситуацій має письмово фіксуватися факт поінформованості боржника про можливість обрання іншого способу, який буде спрямовуватися на забезпечення виконання існуючого зобов'язання.

Законодавством встановлюється перелік підстав, які передбачають обов'язкове звернення стягнення на об'єкт довірчої власності:

1) державна реєстрація рішення про припинення юридичної особи-боржника за основним зобов'язанням або довірчого власника;

2) прийняття судом постанови про визнання боржника за основним зобов'язанням або довірчого власника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури;

3) смерть боржника за основним зобов'язанням, визнання його недієздатним або померлим [5].

Аналізуючи вказані законодавчі приписи, можна зробити висновок про недостатню обґрунтованість поло-

ження про те, що боржник, навіть належно виконуючи свої обов'язки, може опинитися під загрозою втрати об'єкта довірчої власності через кредитора, який вирішив припинити діяльність, якщо проти нього суд виносить постанову про визнання його банкрутом або починає процес ліквідації. Варто зазначити, що визначення цих положень як таких, що мають обов'язковий характер, суперечить природі інституту забезпечення виконання зобов'язання, оскільки кредитор для початку має право, а не обов'язок звертати стягнення на об'єкт довірчої власності у разі припинення або визнання його банкрутом.

Припинення довірчої власності тягне за собою такі наслідки:

1) довірчий власник із дня припинення основного зобов'язання має

протягом 5 робочих днів передати назад право власності на майно довірчому засновнику;

2) таке повернення проводиться відповідно до акту приймання-

передачі, який має бути нотаріально посвідченим;

3) якщо довірчий власник буде ухилятися від виконання зазначеного вище обов'язку, то довірчий засновник має право на звернення до суду з позовом або до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису про витребування свого майна.

На підставі викладеного можна зробити висновки, що впровадження у цивільне законодавство України інституту права довірчої власності як нового виду забезпечення виконання зобов'язання до ЦК України є важливим і необхідним кроком для подальшого розвитку національного права, який дозволить на новому рівні урегулювати питання, що виникають при кредитних зобов'язаннях. Це право має переваги як для кредиторів, так і для боржників. Для перших – це можливість повернення коштів, наданих у кредит чи позику боржникові, яка має більш високий відсоток здійснення порівняно з іпотекою як видом застави, тобто створюється певний механізм використання права довірчої власності, який здійснює захист прав кредиторів; вони на час виконання умов договору беруть на себе повноваження власника майна, яке надається їм у вигляді довірчої власності з подальшою можливістю її стягнення внаслідок невиконання боржником зобов'язань. Для других – це зниження процентних ставок для них, що є сприятливішою умовою, ніж при застосуванні іпотеки.

До недоліків цього інституту можна віднести відсутність нормативного закріплення процедури, за якою боржнику має надаватися вибір щодо обрання іншого виду забезпечення зобов'язання; створення певних випадків, за яких виникають несприятливі наслідки для боржників у вигляді обов'язкового звернення стягнення майна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рябчинська А.О. Право довірчої власності в англо-американській та континентальній системах права: порівняльно-правова характеристика. *Правове регулювання економіки*. 2018. № 17. С. 276–287.
2. Майданик Р.А. Траст: собственность и управление капиталами (природа прав, рецепция в право Украины) / ред. Л.К. Воронова. Киев : НАН України, Центр исслед. проблем предпринимательства и менеджмента. 1995. 176 с.
3. Директива 2002/47/ЄС Європейського Парламенту і Ради Європейського Союзу стосовно механізмів застосування фінансової застави від 06.06.2002 № 2002/47/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_502#Text.
4. Тетеря І.А. Право довірчої власності. Які наслідки для громадян та бізнесу. *Бізнес Цензор*. 2019. URL: https://biz.censor.net/columns-/3156278/pravo_dovrcho_vlasnost_yak_naslcki_dlya_gromadyan_ta_bznesu.
5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-І. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#n6351>.